

RECENZE – REVIEWS

Wahl D., Weinert F. E., Huber G. L.: Psychologie für die Schulpraxis. Ein handlungsorientiertes Lehrbuch für Lehrer. Kösel-Verlag, München, 1984, 479 stran.

Jiná země, jiný mrav, jiný školský systém, ale problémy učitelů s žáky a žáky s učiteli stejné. To si uvědomíme, když se začneme do publikace tří renomovaných autorů, specialistů v pedagogické psychologii a psychologickém výzkumu.

Jak autoři uvádějí, jsme v situaci, kdy každý učitel ví, jak je pro úspěch vyučování důležité uplatňování psychologického přístupu k žákům, skoro každý však poznal, jak málo mu psychologické vědomosti pomáhají při řešení běžných školních problémů. Proto jim nejde o začleňování výsledků pedagogické psychologie do vědeckých systémů, ale o nacházení jejich vztahu k typickým problémům při vyučování. Publikace si klade za cíl být pomůckou pro změnu subjektivních přesvědčení učitele a k navození flexibilnějších, vědomějších, ale přitom zautomatizovaných alternativ jednání učitele. Autoři vycházejí z přesvědčení, že žádný učitel (ani žák) nemůže ani cizím, ani vlastním úsilím svoji osobnost podstatně změnit. Ale skromných změn v postojích, očekávání a chování lze dosáhnout, nikoli však pouhým čtením, ale velkým osobním úsilím a angažováním. Zastávají názor, že v alternativních způsobech jednání nelze ho trénovat naslepo, ale je nutno mu umožnit jejich praktické vědomé a kontrolované vyzkoušení a ověření.

V první kapitole, nazvané „Možnosti změn pedagogického jednání učitelů“, si všímají obtíží spojených s „pedagogickým jednáním“ v běžném školním dnu, čím je chování učitele určováno, jak se může ve třídě měnit a uvádějí nástin programu pro posílení pedagogického jednání. Autoři nastolují řadu otázek a problémů. Jsou naše školy „dobré“ nebo „špatné“? A v čem? Jsou konflikty, problémy a obtíže v konkrétní třídě podmíněny spíše problematičností školského systému nebo jednáním učitele? Které pedagogické problémy vnímá učitel jako problémy? Zlepšení chování učitele můžeme očekávat jen tehdy, dosáhneme-li změn na více úrovních. Když se mluví o zlepšení, míní se tím, že učitel bude vnímavější, kompetentnější, reflexivnější a jistější. To je cílem „programu pro posílení pedagogického jednání“, který má tyto komponenty: zprostředkování pedagogicky relevantních informací, navození změn v informacích ovlivňujících jednání, osvojení reflexivních metod k analýze pedagogických problémových situací, zprostředkování specifických diagnostických schopností a rozvíjení pružnějších pedagogických způsobů jednání.

„Pedagogicko-psychologické problémy ve třídě“ je název kapitoly, ve které si autoři všímají vztahu cílů vyučování a očekávání učitele. Analyzují vztah pedago-

gických cílů vyučování a jednání učitele. Zabývají se problematikou agresivity ve vyučování zejména jejími příčinami. Čtenářsky velice zajímavá je podkapitola věnovaná jednání učitele zaměřenému proti agresivitě. Dále rozebírají příznaky, příčiny a stabilitu „připravenosti k námaze“ u žáků, formulují její teorii a kognitivní model. Školní stres znamená více než módní slovo. Škola představuje pro žáky zátěž, někdy i hrozbu. Jedna podkapitola je věnována úzkostným žákům a úzkostnému chování. Inspirující jsou pokyny, jak jednat s úzkostným žákem. Autoři důsledně rozlišují pojmy školní výkon, nadání, výukové potíže, práce schopnost a pracovní styl.

V kapitole, Psychologické diagnózy jako základ pedagogického jednání, se autoři zabývají jak diagnostikou žáka pozorováním, dotazníkovými metodami a rozhovorem, tak i diagnostikou atmosféry vyučování, vyučovacího stylu a vedení vyučování. Dávají také podněty k sebeanalýze učitele a k řešení kritických situací ve vyučování. Stranou neponechávají ani možnosti a problémy sebezpoznání žáků.

V poslední kapitole se seznámíme s možnostmi změn pedagogicky nepříznivých očekávání učitele a zlepšení jeho sebekontroly. Autoři také odpovídají na otázky, jak může učitel vytvořit nutné předpoklady pro bezkonfliktní vyučování, jak může zvyšovat „připravenost k námaze“ a jak má přistupovat k různým druhům výukových obtíží.

Kniha se obrací zejména na učitele a studující učitelství, kteří mají minimální školní praxi, neučí se psychologii jako kanonizovanému vědění, ale mají se efektivně seznámit s jejími výsledky. „Kdo se chce pouze připravit na zkoušku, sáhne spíše po klasické učebnici pedagogické psychologie, kdo doufá v náhlé změny chování, měl by využít nabídky zúčastnit se výcviku.“ Autoři nenabízejí snadné vyřešení problémů a rychlé úspěchy, ale pouze podněty a pomoc při úsilí o zvýšení citlivosti k řešení a předcházení vlastních problémů učitele a problémů žáků. Příklady nejsou nabízeny jako patentované recepty, ale pro informaci a vhled do vlastních pedagogicko-psychologických analýz a reflexí. Autoři se zaměřují na jednání učitele a žáka, a přitom ponechávají stranou vliv sociálního prostředí, školského systému a učebních plánů. Dělalí to záměrně a vědomě. Je to jeden z důvodů, proč je většina podnětů v publikaci obsažených použitelná i v našich podmínkách.

Psychologové pracující v pedagogicko-psychologických poradnách a zařízeních pedopsychiatrických při případové práci uvažují převážně diferenciatlné diagnosticky a v kategoriích individuálně psychopatologických (mluvíme např. o agresivních projevech u dítěte s disociačním vývojem osobnosti). Obecnější přístup, který nabízí recenzovaná publikace, může kultivovat tuto jejich profesionální zkušenost a rozšířit repertoár způsobů uvažování, být východiskem pro poradenství učitelům a zároveň poskytnout kvalifikovanou orientaci k intervencím do systému dítěte-škola-rodina. Podobnou příručku v naší psychologické literatuře zatím postrádáme.

Jiří Dan

И. Хофман: Активная память. „Прогресс“, Москва 1986, 312 с. (orig. J. Hoffmann: Das Aktive Gedächtnis. Berlin 1982).

V posledních letech psychologickým výzkumům paměti byla věnována velká pozornost a bylo v této oblasti dosaženo značných úspěchů. Zásahu na tom mají také experimenty a diskuse, které probíhaly pod vedením F. Kluxe v pracovní skupině pro zkoumání lidské paměti, vytvořené v roce 1972 při psychologické fakultě Humboldtovy univerzity v Berlíně.

Díky překladu, který uskutečnilo sovětské vydavatelství Progress, se kniha J. Hoff-